

SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 28

1947

UPPSALA 1947

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1948
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB
47543

Kellgren och Leopold under 1789 års riksdag.

Av Sverker Ek.

1789 års ständerförsamling inkallades under stormiga och ödesdigra förhållanden. Kravet att sammankalla en riksdag med anledning av kriget med Ryssland restes först av Anjalamännen. Sedan Gustav III genom sitt effektfulla och framgångsrika uppträdande mot Danmark tilltvingat sig initiativet tog han själv upp idén. Valen utföll också till konungens förmån. Att det artade sig till en kraftmätning mellan de i allmänhet kungatrogna lägre stånden och den mestadels oppositionella adeln var från början tydligt. Hur kungen skulle begagna sig av motsättningen mellan »rojalister» och »patrioter» ingav oro. Situationens spänning belyses av ett brev som Kellgren i mitten av januari sände sin vän Rudbeck, omvald kungatrogen medlem av borgarståndet. »På alla anstalter här göras», skriver han, »tycks som den omtalade correspondancen icke blefve försiktig på någondera sida. Bäst, som vi nämde, att föra en Dagbok, och sedan råkas. Jag råder till detsamma, hvad N:s och dina öfriga vänner angår. En besynnerlig Epoque väntas.»¹

Måndagen den 26 januari utblåstes riksdagen. Dagen innan hade Svenska akademien en offentlig sammankomst på stora börssalen »til und. frögdebetygelse öfver Konungens Höga Födelse-Dag», som det heter i annonsen (St. P. nr 17 22/1). Till sammankomsten hade tretton akademiledamöter infunnit sig.² Det saknar inte intresse att klargöra deras politiska inställning.

Gyllenberg och även Sjöberg får anses ha varit rätt opolitiska. Vi kan också bortse från Oxenstierna och Schröderheim, ty trots sina höga ämbeten har de vid denna tid varit avskurna från politiskt inflytande. Av de nio återstående har kungen kunnat lita på fem som sina handgångna män, medan fyra utgjort en opponentgrupp med Axel von Fersen i spetsen. Dennes klara inställning i författningsfrågan, liksom hans otvetydigt nationella hållning ifråga om kriget, har tilltvingat honom Rosensteins och Adlerbeths hängivna beundran. Även om de på grund av sina personliga relationer till kungen inte betraktat honom som chef, har de sett upp till honom som en förebild. Till samma grupp hörde Kellgren som i sin tur med osviklig trohet kände sig knuten till sin medkämpe i kampen Pro sensu communi, Rosenstein. Av de kungatrogne kom särskilt Nordin, men även Vingård och Armfelt, att spela framträdande roller under riksdagen, medan de båda handsekreterarne Clewberg och Leopold på olika

¹ SVS 9 (*Svenska vittnerhetssamfundets uppl.*) 6, s. 310, jfr 9, s. 170.

² *Svenska akademiens dagbok 1786—1789*, s. 365.

sätt stod till kungens förfogande. Inom denna grupp existerade emellertid ingen inre sammanhållning. Vingård, som endast besökte akademien under riksdagarna, stod främmande för kretsen i övrigt. Såväl Leopold som Clewberg kunde i Armfelt se en beskyddare, men de rivaliserade inbördes och Armfelt var minst av allt en ledaregestalt. Detta framgår med all önskvärd tydlighet av den burchikosa versepistel Leopold under riksdagen tillskrev honom.¹ Nordin² hade liksom Clewberg sin egentliga vänskapskrets inom opponentgruppen. Av kulturella skäl kände sig också Leopold mest dragen till Rosenstein och Kellgren, men dessa gengäldade vid denna tid på intet sätt hans sympatier.

Om programmet vid Akademifesten meddelar annonsen, att »et eller annat af Ledamöter i Academien författadt Stycke kommer at läsas samt et Pris utdelas». Läsningen börjades av Kellgren, som föredrog ett äldre stycke, Ode öfver Förtviflan. Därefter följde Gyllenberg med ett par fabler. Sist kom Leopold med en nyskriven dikt, Häfdernas Röst. Om denna sista dikt heter det i protokollet: »Ode lämpad til Konungens Höga Födelsedag, hvarmed Academien med denna Sammankomst sökt fira hugkomsten.»³ Leopolds ode är en oförfalskad tidsdikt, skriven till försvar för Gustav III. Också Gyllenberg har tänkt på stundens betydelse. Särskilt upplysande är hans val av den långt tidigare publicerade fabeln Lemmarnes upror emot Magen, som mynnar ut i en öppen vädjan till enighet och sammanhållning inom riket. Genom sin varning mot att förhäva sig mot makten kunde också den nyskrivna fabel han läste, Krukan och järngrytan⁴, få aktuell betydelse. Under dessa omständigheter har vi anledning dröja vid att Kellgrens val av dikt blev Ode öfver Förtviflan. Därigenom förråder han sin bedömning av tidsläget. Också Häfdernas Röst är mycket pessimistiskt färgad, även om Leopold på kungens vägnar enbart vänder sin harm och misströstan mot nationen.

Det är ingalunda första gången Leopold uppträder som hänsynslös försvarare av den kungliga politiken. När han 21 juni 1786 tog sitt inträde i Svenska akademien inleder och avslutar han sitt tal med patriotiska och rojalistiska hyllningar. Deras aktuella politiska innebörd framgår av att årets oppositionslystna riksdag ännu pågick.⁵ Sedan Leopold i början av 1788 blivit kunglig handsekreterare har han i anledning av det ryska kriget öppet framträtt som förfäktare av den kungliga krigspolitiken. Sång öfver segren vid Hogland d. 17 Julii 1788⁶ utgör redan ett mycket karaktäristiskt inlägg. Den avgörande väckelsen fick Leopold emellertid från Anjalaförbundets upprorsrörelse. Blanck och andra⁷ har visat att de på hösten 1788 färdigskrivna tre första akterna av Oden utgör en behändig dramatisering av det aktuella upproret, något som gäller både uppbyggnaden och en rad av de mest levande replikerna. Mer eller mindre öppet kan man spåra efterverkningar av kungens kända regissörsbegåvning,

¹ Tr. [Knös], *Samling af svenska vitterhetsstycken*, 1789, s. 126 f.

² Hur han och Kellgren skildes åt genom politiken denna vår har utretts. *SVS* 9: 9, s. 125 f.

³ *Svenska akademiens dagbok 1786—1789*, s. 367.

⁴ *Sednare Vitterhetsarbeten*, 1795, s. 118 o. 212.

⁵ Sjöding, *Leopold den gustavianske smakdomaren*, s. 204 ff.

⁶ Tr. [Knös], *Samling af svenska vitterhetsstycken*, 1789, s. 48.

⁷ Blanck, *Anna Maria Lenngren, poet och pennskaft*, s. 97 ff.; jfr J. Viktor Johansson i *Bok- och bibliotekshistoriska studier tillägnade Gustaf Bernström 15/1 1947*, s. 90—93.

kanske mest beroende på att han gått Leopold tillhanda med taktiskt tillrättaläggande relationer. Under hela hösten har Leopold stått i en mycket förtrolig brevväxling med Gustav III¹, och när denne mot nyåret anlände till Stockholm bör skalden på nytt ha fått intima inblickar i situationen. Härav märks dock föga i Häfdernas Röst. Gustav III presenteras här i en belysning av ensamhet och besvikelse, som kanske var riktig men knappast svarade till kungens egna intentioner.

Dikten tycks vara skriven omedelbart före sammanträdet 25 januari. Den offentliga sammankomsten förbereddes nämligen på ett enskilt möte onsdagen den 21, och protokollet härifrån meddelar: »Herr Leopoldt kunde icke uppgifva något visst stycke, men lofvade äfven vara betänkt på någon läsning.»² Häfdernas Röst mötte således en alldeles oförberedd församling. Den behövde dock inte länge sväva i ovisshet om diktens syfte. Visserligen avslöjar Leopold först i slutstrofen att han besjunger Gustav III, men diktens innehåll anar man redan av första strofen³:

Det blef då endast Tidens lott
 At göra rätt åt Prinsars ära!
 Och Marmorns, kalla Marmorns blott
 At Lagrar utan afvund bära!
 Det fria offer Sanning ger
 Då endast får på grafvar brinna!
 Och Tacksamhetens Dag ej mer
 Af Stora Namn än Askan finna.

Det här angivna perspektivet spinner Leopold vidare på i hela 10 strofer. Dagakarlen kan känna sig lycklig i sitt obemärkta liv, men avundsjuka och försmädelse väntar den som hedrar sitt land. Han är nödvändig till att bryta bojor och stäcka tyranner, men all historia, både antik och inhemsk, vittnar om den otack som består honom. Så var det förr, och så är det än. Folkens hat blir belöningen för snillenas tjänster. Hämndormar lura under blomstren och varken blodsband eller vänskap är att lita på. Bergen bär fram sitt gull:

At köpa dem som dig förråda!

Här avbryter Leopold sin långa litanian och frågar vad man vågat för förtjänstens rätt: Var finner man den arm som väpnar sig för dess ära, den manliga röst som slår smädelsen med häpnad, den domstol som brännmärker brottslingen för eftervärlden? Efter dessa obesvarade frågor ställes skalden inför den största gåtan, som formuleras så här:

Jag vet det är ej Smädarns röst
 Som Hjeltens hjerta kan förfära.
 Hans rätta Domstol är hans bröst,
 Och Fosterlandets gagn, hans ära:
 Men såg, i detta Ädla Värf,
 Hans arm sig aldrig öfvergifvas?
 O blygd! O Tidernas fördärf!
 Det var då dit du skulle drifvas!

¹ *Gustavianska brev*, utg. av H. Schück, s. 1 ff.

² *Svenska akademimens dagbok 1786—1789*, s. 364.

³ Cit. efter [Knös], *Samling af svenska vitterhetsstycken*, 1789, s. 144 f.

Ett dylikt förräderi har inte Roms hävder att berätta om:

Ja, Fasan höljde dina dar —
Men rådnaden var gömd för våra.

Skalden vill att Svea sliter segerkransen ur sitt hår och glömmet de hjältar som förfäderna blött för: Gustav Vasa, Gustav Adolf och Carl Gustav. Men så besinnar han sig. Hon får inte bli till åtlöje för dem hon tuktat. Än kan hon höja en fruktad glav:

Än kämpar bären J ej band
Af Vildar, dem J strida lärden;
Och ännu dröjer Minnets hand
At tekna Er för *Efterverlden*.

— — —
Hon kommer: det är hon, hvars ljus
De blyga Dygderna begära:
Som drar ur fallna murars grus
Förrädarns brott och Hjeltens ära;
Hon — GUSTAF! — hon, hvars djupa drag
Sin högsta dager skola gjuta,
Just där, hvar Vördnaden i dag
Befaller Sanningen at sluta.

Den gnista av hopp slutstroforna skall tända fladdrar flämtande mot de mörka tavlor av otack och förräderi, som skalden tidigare rullat upp. Själva den långa straffpredikan röjer mera besvikelse än vrede och har därför inte den rätta makten att egga. Leopold äger inte övertygelsens värme och därför stannar det hela vid ord. Som väckande politisk dikt verkar Häfdernas Röst förfelad, och har nog alltid verkat så.

Vi ska senare lära känna Leopolds egen stränga kritik av dikten. Här räcker det att jämföra den med Gustav III:s egen skildring av läget i sitt trontal vid Riksdagens öppnande, hållet den 2 februari och tryckt fem dagar senare i Stockholms Posten nr 31. Framställningen är här annorlunda, glansfull och även medryckande. Med utomordentlig målmedvetenhet trycker kungen på Katarina II:s försök att med förbigående av denne direkt få underhandla med svenska folket. Han ser frågeställningen i olika perspektiv och avlockar den oavlåtligt nya effekter. Gentemot riksdagens representanter är han genomgående mild, erkänner förtjänster och tackar för bistånd på ett både smidigt och inträngande sätt. Slutuppmeningen: »Stiften från denna stund en förening emellan Konung och Folk, som gör Oss fruktade af Våra fiender och återför lugn och förtroende ibland Oss» äger ingalunda någon statskupsaktig upphetsning utan verkar halft som ett försonligt råd, halft som en nödvändig anpassning till tidsläget.

Leopold äger inte kungens förmåga att träda i omedelbar kontakt med publiken, bl. a. därför att han aldrig tillräckligt intränger i nuet utan ser det i en konstlad belysning av hävdernas erfarenhet. Leopolds böjelse för kulissaktiga historiska arrangemang och perspektiv firar redan orgier i hans ungdomsförsök Ode öfver den 1 November År 1778, och finner sitt praktfullaste uttryck i det i massiv kejsarstil utformade odet Det slutande århundradet. Historien har själv desavouerat dessa officiella högtidsdikter till Gustav IV Adolf, och litteraturhistorien kan inte jäva omdömet, därför att det här är fråga om utstyrselstycken. Vad man mest saknar i en dikt som Häfdernas Röst är varje Gustav III bild. Hans storhet har

för Leopold axiomatisk karaktär, och kungen står där följaktligen med en tom övermänniskopretention.

Leopolds av allt att döma snabbt improviserade Häfdernas Röst har av eftervärlden bortglömts för Kellgrens nyårskantat, en dikt som synes ha krävt en mycket längre konceptionstid. Cantate Den 1 Januarii 1789 trycktes i Stockholms Posten först den 13 februari och var då försedd med noten: »Uppförd i en af Rikets Södra Städer.» Uppgiften innebär en ren fiktion, och man har tvistat om dess syfte.¹ Förmodligen vill noten endast bortförklara den besynnerligheten att en nyårsdikt tryckts sex veckor post festum. Den sena tryckningen beror väl i sin tur på att dikten inte blivit färdig förr. Inre skäl kan tala för att den påbegynts i god tid till nyårsdagen men avslutats så nära tryckningsdagen som möjligt.

Cantaten består av två avdelningar, och den första rör världens öde, den andra vårt eget lands. Det är med tanke på detta senare parti dikten i Samlade skrifter fått noten: »Författad i afseende på då varande Kriget med Ryssland.» I och för sig innehåller denna avdelning endast anspelningar på 1788 års händelser, främst Anjalaförbundet, men den åskdigert laddade stämningen förråder nog inverkan från 1789 års riksdag. Första avdelningen om världens öde rör sig däremot i hög luft och kan mycket väl ha skrivits i december 1788.

Kellgrens tidigare berörda försiktighet, att vid denna tid ersätta den förtroliga korrespondensen med en inte längre bevarad dagbok, har berövat oss möjligheten att intimare blicka in i Cantatens tillkomsthistoria. Den avlägsnare förutsättningen är emellertid den stora upplysningsdikten Man äger ej snille för det man är galen från september—oktober 1787. Med denna grep Kellgren på allvar in i nationens öde, när han lät sin kultursatir slå ut i flammande patos och från samtiden vädjade till eftervärdens dom. Med detta väldiga temperamentsutbrott har skalden funnit sin diktningens nya mäktiga ton. Ännu starkare bevittnar vi kanske Kellgrens personliga genombrott i den stora självbekännelse, som avslutar de till dikten knutna anmärkningarna. Det är här han talar om: »Denna djupa *Känsla* af Sant och Rätt, Godt och Ädelt, som gör at vi anse oss för lycklige eller olycklige, uphöjde eller förnedrade, af alt hvad som främjar eller sårar deras ära; at vi, likasom flyttade ur oss sjelfva, ur personlighetens krets, röras, andas och hafva vår varelse i det allmänna lifvet, den allmänna ordningen, Samhällets och Verldens.»² Kellgren för vilken friheten alltid varit det förnämsta anammar här de starka broderskapskänslor som i sig innesluter jämlikhetsprincipen. En sådan hänvisning till franska revolutionens idéer är historiskt berättigad, ty förklaringen står i oavvisligt förhållande till sådana revolutionens föregångare som Rousseau och Mercier.³ Samtidigt gör ett klassiskt inflytande sig gällande. Känslan att ha sin »varelse i det allmänna lifvet» är medborgerlig i antik mening.

Strax efter diktens tryckning gör sig Kellgren fri från samarbetet med konungen genom Rosensteins förmedling⁴, och han har därför från början

¹ Se Blanck, *Bellman vid skiljovägen och andra studier*, s. 135.

² *SVS* 9: 2, s. 262 f.

³ Lamm i *Sammlaren*, 1913, s. 148 och Gunhild Bergh, *Litterär kritik i Sverige under 1600- och 1700-talen*, 1916, s. 119 f., 123.

⁴ *SVS* 9: 9, s. 96—97.

kunnat bedöma krigsutbrottet med Ryssland i oberoende ställning. När han i september översatt kungens deklaration till Kejsarinnan skriver han till Rosenstein: »Ett skäl till kriget, som efter min tanka är det viktigaste af alla, skickligt att göra det största intryck på Allmänhetens sinnen, och som ej förr än igenom Declarationen varit tillräckligen känt, är Kejsarinnans tillställningar att uppresas Finland och skilja det från Kronan. Mån ej indignation öfver ett sådant försåt är det mäktigaste medel Regeringen nånsin kan äga att conciliera sig hvar enda hederlig medborgare? Och dock just detta tycks hållas hemligt!»¹ Samma klara nationella linje har Kellgren hållit från början. För Porthan, som under sommaren besökte Stockholm, har Kellgren »med indignation omtalat» att en oppositionsman som »Carl de Geer satt på Spectaclet i loge med Ryske Ministern Gr[efv]e Rasumofski», efter att denne fått Gustav III:s order att resa hem.² Adelsoppositionen i dess utmanande former tycks Kellgren vid denna tid stått främmande för. Efter vad jag kan se intar han samma ställning ännu i Cantaten. Härmed går vi över till denna dikt, och börjar då naturligtvis med det förspel som berör livets allmänna gång.

Till en utgångspunkt högt över jordklotet försattes vi genom ingångsraden:

Röst af Allfaders mun: »Ännu et år åt Verlden . . .»³

Tillropet förnimmes av det nya året:

. . . Du hörde det och väcktes
Utur den dröm af möjlig varelse,
Hvari du, dödligt slumrande,
Med natt af evighet betäcktes —

Förälskat dröjer skalden vid nyårets gradvisa uppvaknande:

Du kommer — Glad, förundrad öppnar du
Din första blick för dagen — första gången
Ser Tidens fält, och Lifvets — Til Dig nu
Upstiger jordens helsning — sången
Af millioners lof — . . .

I denna kärlek till det nya livet igenkänner vi Den nya Skapelsens skald. Men pulsslagen är denna gång mycket mer oroliga och fyllda av födslovånda. De enskilda versarna hotar att trasas sönder av alla pauser och dristiga överklivningar. Till gengäld kan den dramatiska rytmen obundet göra sig gällande genom hela recitativet. För att det mäktiga flödet ohämmat skall kunna skumma vidare blir de manliga rimmen nästan tonlösa medan de kvinnliga isoleras från varandra och ytterligare dämpas av att de ur meningssynpunkt gärna knyts samman med det följande. Företeelsen har först observerats av Blanck⁴ men fått sin tillfredsställande förklaring av Gyllenbåga i hans undersökning om Kellgrens rytm.⁵

¹ SVS 9: 6, s. 213—214.

² SVS 9: 9, s. 110.

³ SVS 9: 2, s. 296.

⁴ Bellman vid skiljevägen och andra studier, s. 129 ff.

⁵ A. a., s. 142—43, 220. En genomförd kritik av Blancks ståndpunkt presterar Bert Möller i Stockholms Tidningen 2/10 1936 och häri instämmer på väsentliga punkter Sylwan, Johan Henric Kellgren, omarbetad uppl., s. 376.

Recitativets mäktiga spänning utlöses till slut av växlande körer. Övermodigt bullersamt sätter Chor af Lycklige på Jorden först in:

Dig våra hvimlande glädjeron mana,
Nyburna, sällhetsledsagande År!

Tveksamt och försagt börjar i stället Chor af Olycklige:

Dig våra suckar i tysthet åkalla:
Hoppet med bäfvan anropar dit namn:

Snart blandar sig Stridande Röster af båda Chorer. På »medgångens flod» vill världens lycklige nå »Gudars magt» och »ärans pragt». De olycklige svarar bittert besvikna men allt medvetnare om sin rätt:

Må för min hunger den skärfven ej tryta
Som af Tyrannen jag köpt med mit blod.

— — — Krossa den boja,
Som på min oskuld förtryckaren lagt!

— — — Lyft ur sin koja
Dygden, förtrampad i stoft och förakt.

Detta förspel får en särskilt gripande makt över oss, som vet att franska revolutionen bröt ut det året och sålunda kan bevittna hur väl skalden var förberedd på denna stora händelse.

I andra avdelningen blottar Kellgren all sin oro för fosterlandets framtid. Vi får en bild av Svea, »med rifven skrud . . . i åldradt Majestät», lyftande ett svärd mot egen barm. I hennes spår följer kriget:

Och nu från Östra Norden,
Spotsk reser Jätten sig på fjället — Hatets brand
År i hans blick, och fjättern i hans hand —

När han hotar Svea »stört! blif slaf», avbryter skalden själv:

Min Mor! min Fostermor! Du gäckad! . . . i förakt? . . .

Upproret stillas när Svea börjar tala. Vänd till det nya året frågar hon efter sitt öde. Är hennes egen undergång beslutad, önskar hon att jorden skall göra henne följe. Den återhållna, liksom andhämtande rytmen ger kraft åt hennes ord, och slutbesvärjelsen om den allmänna världsundergången efterlämnar ett nästan magiskt medryckande intryck. Som ofta påpekats är denna stora nationella poesi särskilt minnesvärd därför att den talar om nationens öde utan varje bitanke på kungen.¹ Gustav III är fullständigt uteglömd i sammanhanget. Detta är något alldeles unikt i den gustavianska litteraturen och var särskilt stötande i det föreliggande läget. Katarina hade ju, som kungen så skiökligt framhållit i sitt hälsningstal till ständerna, sökt att skilja på honom och nationen. Sex dagar efter att detta tal tryckts i Stockholms Posten tillåter sig Kellgren att där publicera denna sin dikt, som endast rör sig kring Svea-gestalten. Också i Häfdernas Röst framträder Svea, men blott för att slita sina hår och av-

¹ Sylwan, *Johan Henric Kellgren*, omarbetad uppl., s. 160; Blanck, *Bellman vid skiljevägen*, s. 143.

svära sig sin ärofulla historia inför intrycket av förräderiet mot kungen. Det är ju inte säkert, även om det är troligt, att Kellgren skrivit denna del av sin Cantat efter Leopolds dikt och kungens tal, men i varje fall har han offentligt framträtt efter dem och därmed tagit på sig ansvaret att yttra det sista ordet.

Å andra sidan är Kellgren ingen anhängare av det fronderande adelspartiet. Redan Cantatens första parti utesluter en sådan tolkning, ty där för han de obesuttnas talan gentemot lyckans gunstlingar. Och i andra partiet brännmärkes officersupproret under brinnande krig som ett självmordsförsök av Svea. Kellgren följer ett klart nationellt program, men just därför känner han sig ensam och partilös. Jag har redan framhållit, att han säkerligen ger uttryck åt sin personliga bedömning av läget, när han vid Akademins fest till kungens födelsedag uppläste Ode öfver För-tviflan. Den dikten slutar med ett försvar för det personliga självmordet, och det är nog ingen tillfällighet att vi återfinner dess fyrtaktiga troché-rytm i Sveas sluttal, där hon inför möjligheten av hennes eget utplånande frambesvär världsundergången. Det finns ett romerskt medborgarpatos i denna avslutning. Redan i ungdomsdikten En stadig man manar Kellgren fram Catos medborgardöd som ett oförlömmeligt exempel. Och i Gustaf Wasa låter han denne avlägga följande Horatianskt färgade be-kännelse:

Och skulle Sverige ej förlossas
Ur sina bojar af min hand,
Skall dock min ära bli, at krossas
I gruset af mit fosterland.¹

Det är samma tema han med ny kraft återupptar i Sveas slutord:

O! så stört ock du, bedragen
Från din höjd, i glömskans haf!
Och för evigt slockne ljust
Af den sol, som leder dig!
Och försvinne jag i gruset
Af den verld, som föll med mig!

Just med tanke på det Catonska i denna inspiration torde det vara berättigt att med Blanck »läsa Sveas slutord om slaveriet icke bara som om de syftade på det ryska utan även på det inhemska, som nu för varje timme trängde närmare».² Samtidigt måste man med Sylwan hävda att vad som saknas i denna djupt gripna fosterlandskänsla, »är tillförsikt».³ Men denna förtviflan sammanhänger tydligen med diktens häftiga samtidsinspiration.

När Cantaten trycktes 13 februari var den konstitutionella konflikten redan under uppsegling. Kungens direktiv följdes villigt av de tre lägre stånden, medan adeln konsekvent försökte korsa dem. Man stred om instruktionen till det hemliga utskottet, om man vid dess sida behövde ett icke hemligt statsutskott o. s. v. Efter två veckor hade man ännu inte kunnat börja det arbete som rörde landets krigsberedskap. Då beslöt Gustav III att med de lägre ståndens biträde krossa adelns motstånd och

¹ SVS 9: 3, s. 157.

² A. a., s. 143.

³ A. a., s. 160.

själv skaffa sig envåldsmakt. Statskuppen på Rikssalen 17 februari är välbekant. Sedan kungen med sitt vredgade tal fördrivit adeln förmådde han de öfriga stånden att utse en deputation som med honom skulle förhandla om de ofrälse privilegier och ingå en »förening, som stadgar vårt och rikets gemensamma väl».¹ Sedan kungen och deputationen den 19 på kvällen kommit till enighet, häktades följande dag adelsoppositionens spetsar, bland dem Fersen. Den 21 var åter allmänt plenum på Rikssalen, varvid det nya författningsförslaget upplästes. De lägre stånden röstade därvid för bifall, medan adeln i allmänhet röstade emot. Konungen förklarade då att Förenings- och Säkerhetsakten var bifallen sedan tre stånd antagit den. Flera adliga, bland dem främst Adlerbeth, yrkade att ståndet först skulle få diskutera den, och detta gick kungen slutligen in på utan att dock upphäva själva beslutets giltighet. Strax efteråt förmåddes de tre ofrälse ståndens talmän att underteckna aktstycket, men adeln fick länge vänta på sin principdebatt.

Riddarhusoppositionens mentalitet har Adlerbeth skickligt fångat i sina Historiska anteckningar där han också redogör för sina personliga reaktioner. Ändå spontanare är Rosensteins bekännelser om sitt ståndpunktstagande under riksdagen i en serie samtida brev till ungdomsvännen Lars von Engeström, på den tiden svenskt sändebud i Warschau. 16 februari skriver han: »Opposition ropar på fred utan at kunna säga, huru vi skola få den. Hofpartiet på krigets fortsättande utan at veta utvägar dertil. De ena säga friheten stå i fara. De andra ropa på förräderi. R. R. Fersen har försökt förena sinnena, har blifvit misstrodd af sitt folk utan at uträtta något med de andre, vrider sina händer och talar med tårar i ögonen om sitt fädernesland.» När han fortsätter den 24 beskriver han hela statskuppen och omtalar bl. a. adelns begäran att diskutera Förenings- och säkerhetsakten på Riddarhuset. »Det syntes», skriver han, »som detta skulle nekas, då — här skall dit hierta känna någon lisa — då vår odödelige vän Adlerbeth, drivven af jag tror en gudomlig anda, häfver up sin röst och förmår i et bevekande tal Konungen at samtycka det Adeln måtte få betänkningstid . . . Läs nu, sedan du läst Adlerbeths ära, min rättfärdiggörelse . . . Konungen går ur Salen, jag följer med, rusar emot honom, arreterar honom, skakar hans hand och säger: Hvad min vän gjordt, hade jag bort göra och kanske tänkt: hans sak är min. Jag föll derpå i en snyftning, at folk trodde mig galen».² Dylika upprörda bekännelser har Rosenstein säkerligen muntligen framlagt för Kellgren, som i sin tur inte torde ha varit mindre upphetsad. Ännu på sommaren blottar denne i brev till Rosenstein sina heta reaktioner inför riksdagens på nytt revolutionära slutakt.³ Samtidsuttalanden av Kellgren äger vi av förut angivna grunder endast i en brevväxling med Leopold, som han tvingades in i de första dagarna av mars.

Leopold var vid denna tid ivrigt sysselsatt med att gå kungen till handa. 28 februari skriver han till Gustav III ifråga om korrekturet till dennes tal vid Förenings- och säkerhetsaktens framläggande på Rikssalen den 17. Dagen efteråt framför han Lindbloms tack för ett dedikationsexemplar

¹ *Sveriges historia till våra dagar*, utg. av Emil Hildebrand och Ludvig Stavenow, 10, s. 177.

² *Historiska anteckningar och bref*, af Johan von Engeström, 1877, s. 291, 293.

³ *SVS* 9: 6, s. 238 r. 1—25.

av samma Tal. I hans uttolkning blir exemplaret en historisk dyrgrip jämförlig med »en bok författad af Gustaf Adolph, skänkt af honom sjelf, tecknad af hans egen hand». I detta sammanhang ber han om ursäkt ifall »en poët, som utom dess pretenderar at vara Inspirerad, melerar sig med at understundom förutsäga Tillkommande Ting».¹ Nästa dag, alltså 2 mars, tillskriver han Kellgren för att översända Häfdernas Röst, varom han givit »löfte utan begäran» av denne.²

Genast konstaterar Leopold att hans dikt »icke är stark» och att han sänder den till »den enda af Svenska Skalder som synes verkligen född för detta högsta Skaldeslag, hvare sjelfva Musiken utgör hälften af Snillet». I ett dylikt erkännande ligger mycket mer sanning än smicker. Leopold har alltid beundrat Kellgren som skald, och bl. a. observerar man att han i brev till kungen hösten 1788 trott sig hedra denne genom att jämställa honom med Kellgren som teaterförfattare.³ Den ringaktning Leopold visar sig själv är nog också på sitt vis äkta. I sin kända jeremiadstil skriver han: »Om något är olyckligt här i verlden, är det at ofta nödgas återkomma till ett yrke, hvartill man saknar både håg och styrka. Det är sant at en slät pensionerad Poët, betalas för at misslyckas, och at Efterverlden åtminstone skall säga om mig, han har som en hederlig karl upfyllt sin skyldighet.» Leopold ämnar därför upphöra med poesin, något som Kellgren oaktat sin sjuklighet aldrig får tänka på: »Sålänge Herr Kongl. Sekreteren ännu kan skriva en rad, är det poesie. Jag ber at Herr Kongl. Sekret. täcktes anse detta som ett tillägg till *Häfdernas Röst*, hvare jag är försäkrad at den aldrig skall gifva mig orätt.»

Leopolds i och för sig förvånande beslut att sända Kellgren dikten blir inte klarare av det åtföljande brevet. Varför besvärar han denne att läsa något som kan avfärdas som dåligt betalad pensionspoesi. Kan han inte tala med Häfdernas Röst i poesi borde han väl inte framföra sina lovord till Kellgren i dess namn. Dylika motsägelser förråda det haltlösa i Leopolds situation. Sannolikt har han känt sig avlägsnad från flera av akademi-ledamöterna genom sitt tomma kungasmicker i den kritiska situation som bl. a. medfört Axel von Fersens fängslande och försöker nu bryta isoleeringen genom att tillskriva Kellgren som skaldekollega. Ett eventuellt misslyckande kunde kanske också ha sitt intresse, om det förledde Kellgren att obetänksamt blotta arten av sitt fronderi.

Kellgren tog emellertid flera dar på sig, innan han svarade, och då inskränker han sig till ett hänsynslöst men iskallt beröm. Själv visste han sig »intet annat råd än att kasta sig uti öknarne af Logogryphen och Anagrammen». Leopold däremot vore värd »tillnamnet Skaldaspiller, emedan han förspilde alla sina föregångares och medtäflares reputation».⁴ Metoden var verksam, ty i sitt omedelbart författade svarsbrev deklarerar Leopold: »Hr Kongl. Sekreterens penna felar ej om sitt mål. Det bref hvarmed Herr Kongl. Sekreteren funnit sig föranlåten at hedra mig, har haft sin verkan: det har förkrossat mig. Eller har Herr Kongl. Sekreteren verkligen trodt min fåfänga en nog robuste fåfänga, för at fördraga denna

¹ SVS 2: Senare afdelningen 1, s. 272, 274.

² A. a., s. 276—277.

³ *Gustavianska brev*, utg. av H. Schück, s. 17.

⁴ SVS 9: 6, s. 214 f.

starka dosis af beröm? Jag har denna gången erfarit möjligheten af hvad Pope kallar at *förgås bland blomster i aromatiska plågor.*¹

Som så många karaktärlösa personer var Leopold en ypperlig analytiker. Följande självbekännelse hedrar onekligen hans goda huvud: »Jag har i kraft at arbeta kanhända gifvit mig någon likhet af talang. Jag har kunnat hitta några goda rader; men ännu en gång: det har alltid varit blott rader: Jag har aldrig gjort en god *Sång*, utom hvilken, ingen poet, ingen Lager, intet evigt lif i Skaldekonsten.» Naturligtvis finns det i detta ofta beundransvärda brev punkter där Leopold förråder sig. Ungefär mitt i brevet förklarar han: »Uprigtigt, hvad skall jag tänka då Herr Kongl. Sekret. lika som de raison räcker mig spiran i vitterheten, för et stycke hvilket jag nästan rodnat at meddela Herr Kongl. Sekret? För et Stycke som ingen Skald i Sverje har mindre grace at beundra än Hr. K. Sekret?» Menar Leopold vad han här skriver blir det ju rena komedin att han sänt Kellgren sin dikt.

I sitt omgående svarsbrev, som är daterat 8 mars, är Kellgren åtskilligt artigare i tonen och mindre överdriven i berömmet, men i det väsentliga låter han sig inte rubbas. Det verkar på oss gustavianskt i främmande mening, när han slutar detta brev: »Jag har blottat mitt hjerta; jag har gjort min bekännelse på ära och samvete. Anse den för sådan . . .» Gustaviansk i stridbar mening är han däremot i följande passus: »Men ock, så villigt jag går att erkänna en Chef, så långt är jag skild från den slafviska försakelse att förneka mig och mina medbröder en litterär existence, och att säga hvad Raynal låter Svenska nationen hafva sagt —72: Sire, Vous êtes tout & nous ne somme rien.»² Det skenbart så oskyldigt inpassade citatet borde gett Leopold åtskilligt att tänka på. Här fanns en hävdtecknare som höjde sin stämma till ett helt annat omdöme om Gustav III än det Leopold räknat med som eftervärldens. Kungen hade för sin del snabbt dragit konsekvenserna, när han 1781 förbjöd det citerade arbetets införande och tryckning.³

Vid tiden för denna brevväxling var frågan om adelns ställning till Förenings- och Säkerhetsakten ännu inte avgjord. Först den 16 mars föredrogs den på Riddarhuset, där den utan votering förkastades. Kungen fasthöll emellertid sin ståndpunkt att akten var giltig efter tre stånds beslut. När adeln 31 mars i en skarp skrivelse avböjde en sådan tolkning kallade kungen till sig lantmarskalken Karl Emil Lewenhaupt, vilken till följd av konflikter med ståndet inte tjänstgjort sedan 23 februari. På kungens uppmaning var han genast villig att underteckna Förenings- och Säkerhetsakten. »Utan svårighet, utan sinnesrörelse», anmärker Adlerbeth, »tecknade han sitt namn under en akt, mot hvilken hans stånd protesterat och som betog detsamma dyrbara rättigheter, men fäderneslandet ännu dyrbarare.»⁴ Härefter kunde kungen 3 april signera Förenings- och Säkerhetsakten som grundlag. Först flera veckor efter riksdagens avslutning, bönsöndagen 17 maj, upplästes den som kungörelse i Stockholms kyrkor och blev samtidigt tillgänglig i tryck.

Kellgren, som omedelbart fått ett exemplar, skickade det ifrån sig under

¹ SVS 2: Senare afdelningen 1, s. 278.

² SVS 9: 6, s. 215—217, jfr 9, s. 112.

³ Elovson, *Raynal och Sverige, Samlaren* 1928, s. 42 f.

⁴ Historiska anteckningar ånyo utgifna, 1892, B. 1, s. 135.

förklaringen: »Jag har sjelf icke läst icke heller tänker jag i min lifstid läsa den.»¹ Sina tankar om dess innebörd förräder han i den sannolikt i september nedskrivna reflexionen: »Som det är onekligt, at aldrig Eldsvådor upkommit utan af eld, ej heller Trätor om man ej talt, ej heller Slagsmål om man ej ägt sina händers fria bruk; så skulle ock följa lika klart för vissa djupsinniga hufvun, at förening och säkerhet säkrast vinnes hos et folk genom följande trenne medel: *Mörker, Tystnad och Bojor.*»²

Ett inlägg i helt annan anda lästes i Stockholms Posten den 3 april, samma dag som Förenings- och Säkerhetsakten fick konungens bekräftelse som grundlag. Artikeln, som bär titeln Reflexioner, måste betecknas som en aktuell politisk ledare. Den har hittills inte observerats av forskningen, men den äger en språklig glans och bravur, som gör att den endast kan tillskrivas en av den gustavianska kulturens bästa pennor. Innehållet utesluter tanken på Kellgrens författarskap. Däremot passar så väl form som innehåll in på Leopold. Dennes dekorativa historiesyn igenkännes genast i följande passus:

»Man torde med skäl kunna anse missnöjet såsom et oundvikeligt ondt, tillhörande alla Stater, alla Regeringssätt; et ondt, som ingen mänsklig vishet ännu funnit medel at utrota. Äfven de Regenter, hvilkas namn under alla kommande Seclers eviga ruiner aldrig skola begravas, som med en förtjusande vällust skola nämnas af senaste slägter, så länge dygd och erkänsla för människjoslägtets välgörare bibehålla sin varelse, hafva ej undgått tadlets, ilskans och afundens sårande anfall. En *Henric den 4:de*, som, främst ibland Regenter, äger Europens förundran och vördnad, och som af Frankrike förgudas, åtnjöt han väl rättvisa af sin samtid? Skakades hans thron af inga hatets och missnöjets stormar?»

Tankegången är nästan densamma som i Häfdernas Röst. Vill man tala om någon förskjutning så ligger den däri att aggressiviteten mot nationen något mildrats, varför kungens försvarsposition i stället starkare markerats. Men en sådan förskjutning är uppenbart föranledd av den aktuella situationen. Den historiska parallellen exemplifieras i Häfdernas Röst med Gustav Vasa, men däremot åberopas Henrik IV i ett liknande sammanhang redan i Leopolds inträdestal i Svenska akademien.³

Att betrakta närvarande »missnöjen och partianda» som ett »oundvikeligt ondt» synes vara författarens radikalmedel fastän han önskar sig »nog snille, för at med en filosofisk styrka framställa dem i dagen». Betraktar man regentens person »med en filosofisk oväldighet» finner man »svagheter och fel, oskiljaktiga äfven från de varelses, dem naturen, efter århundrans hvila, bemödat at alstra såsom undantag ifrån sitt slägte». Följaktligen finnes ingen nation: »der sjelfsväldet ej i frihetens namn klagade öfver förtryck, egennyttan öfver beskattningarnas tyngd, Regeringslystnaden öfver Konungens magt och tadlet öfver förvaltningens oredor.» Med hjälp av en dylik partiskt inriktad pessimism kan man tydligen förklara allt missnöje med konungamakten för oberättigat.

Dagakarlens lycka gentemot prinsens är ett tema som vi kanske erinrar oss från Häfdernas Röst. Strofen därom lyder:

¹ SVS 9: 6, s. 217.

² Ingår under titel Askan af J — — — i Philosophen på Landsvägen, se SVS 9: 5, s. 604 ff., för dateringen 9, s. 132.

³ *Inträdes-Tal hollet uti Svenska Academien*, Sthlm 1786, s. 25 f.

Säll trefalt den, hvars lugna bröst
 Den låga kojans skugga gömmer!
 Han hör ej Smickrets blida röst,
 men ock ej Tadlets som fördömmar;
 Mot Härars hot och Splitets harm
 Han ej om Rikens öden kämpar;
 Och skyddar ej med tröttad arm
 Et folk som honom förolämpar.

I Reflexioner lyder ett motsvarande parti så här: »Låtom oss vara billiga emot Konungar! Den glants, som omgifver deras personer, den lysande ståten i deras Hof, den högd och det ljus, hvori Monarken är stäld, förtjenar den väl at afundas? Den ringaste af Dess Undersåtare, som vid en eldbrasa, omgifven af sina barn, i en låg och lutande koja, äter det magra men välsmakande bröd, han genom dagens arbete och svett förvärfvat, och som utan vidsträckta behofver, obemärkt af både afunden och smickret, känner ingen annan omsorg än den at sköta sin jordtorfva, betala sina utskylder, och dana sin afkomma til nyttiga medlemmar i Samhället; månne ej den äger mer verkelig sällhet inom sig sjelf, än den, som på thronen aldrig har rätt at känna, mindre njuta detta ljufva lugn . . .»

Ser vi detta uttalande i ljuset av Leopolds utveckling under 1790-talet blir det något mer än en pastoral kliché; det blir ett uppslag till en borgerlig roussauism som finner sitt slutliga ideal i den medelståndets trevnad som förhärligas i Eglé och Annett.

Mot slutet av Reflexioner höjer sig Leopold, som vi nu har rätt att kalla dess författare, till en mer patetisk flykt: »Den rätta kärleken för fäderneslandet, den eldiga känsla, som, vid blotta namnet af en fosterjord, vidgar hjertat och uphöjer själen, som aldrig tvekar, at upoffra egne fördelar för allmänt väl, kan väl den föra illskans och bitterhetens språk? — aldrig; Den kan ifra, det är sant, men det sker med uttryck som intaga, med en ton som förtjusar, och som sällan går miste om sitt ändamål — — — at vinna hjertan.» Det är väl inte omöjligt att Leopold här målat efter modell och alltså åsyftat Gustaf III. Han har i så fall velat få fram det drag som han i Ord till Begravnings-Musiken åsyftat med verserna:

Och Du! — den mildaste af alla,
 Som nånsin styrt ett söndradt land;¹

Tyvänn slutar Leopold inte sina Reflexioner på detta sätt. I stället riktar han ett sluthugg mot förrädarn, som starkt erinrar om Häfdernas Röst. »Må dina häfder», heter det här, »til en aflägsen framtid, aldrig kunna frambära det skymfande vittnesbörd, at fegheten och missnöjet, någon gång, tiggande, knäbögt för din fiende och hotat din Konung!»

Det är lätt att föreställa sig Kellgrens harm, när han, tidningens officiella utgivare, måste trycka detta som ledare formulerade inlägg. Också är det naturligt att betrakta den dikt Dälden, som han 16 april tryckte i Stockholms Posten, som hans bistra svar på Leopolds Reflexioner.

Att denna poetiska parabel måste uppfattas som en politisk samtidsdikt har Kellgren själv antytt när han i Samlade skrifter försåg den med noten: »Författad under Riksdagen 1789.» Ett enkelt referat ger genast uppslag till tolkningen. »Dagens Drott», som nu står högst på himlen i

¹ *Samlade skrifter* B 2, 1801, s. 64.

Kräftans »glödande» tecken, utsätter dälden för sina brännande strålar och därför lyser den inte mer i vårliga

Färgor af ungdom och lif och glädje.

Endast »den ädlare Dristiga Cedern» bjuder skugga men detta skydd bara narrar de kringstående örterna att beteckna det stora trädet som utsugare. När Cedern som framgångsrikt kämpat med orkanen en natt faller för nidingshand sjunker den förut så stolt »vickande» väpplingen vid solgudens ankomst ner till »et visnadt strå». För den uttröttade vandrare som förväntansfullt uppsöker den

Ryktbara blomstrande Däldens skugga

ter den sig nu som en ödemark.¹

Med »Dagens Drott» åsyftar Kellgren uppenbart Gustav III. Nio år tidigare hade han i en Supplique besjungit honom som Dagens Gud, medan han betecknat sig själv som dalens beskuggade ört:

Kanske den knopp man ren berömmer
I blomman större fågning får;
Men om din åsyn henne glömmor,
Hon hastigt til förvisning går.²

Ännu i Dälden ihågkommer han den vårglans Gustav III en gång spritt över landet men bara för att så mycket skarpare angripa den förhärjande envåldshärskare kungen utvecklat sig till. Lika öppet hyllar han adelns motståndskraft i bilden av den »ädlare» Cedern, medan han föraktligt avfärdar de ofrälse stånden som en opålitlig och avundsjuk treklöver. Vid skildringen av denna motsättning har han utnyttjat den gamla fabeln om Eken och vassen.³ Närmast följer han Gyllenborgs version, där eken förhärjligas som den stoiske hjälten och det predikas för vassen: »Et folk förgås i deras fall».⁴ Cederns störtande svarar mot adelns nederlag vid behandlingen av Säkerhetsakten. Med nidingen som utdelar det »lömska» banehugget åsyftas tydligen kungens verktyg, lantmarskalken Lewenhaupt.

Idén att utföra denna samtidsuppgörelse i en bild från naturen torde Kellgren ha fått från Leopold. Trogen sin vana att åskådliggöra sin tankegång med utförliga bilder skriver denne på ett ställe i sina Reflexioner: »Konungar böra vårda det allmänna framför det enskildta, befordra det helas fördelar om än någon afskild del dervid skulle lida, lika naturen, som uti en behagelig omväxling af köld och värma, af torcka och regn, derföre icke är mindre välgörande, om än en härjande hagelskur, på et eller annat ställe, då och då skulle förstöra åkermannens hopp.»

Mycket i detta stycke kunde inbjuda en oliktankande till opposition. Satsen att den enskilde skulle lida för »det helas fördelar» röjer en absolutistisk statslära. Jämförelsen med naturen är haltande ty denna ter sig inte alltid från en välgörande och behaglig sida. Dess »omväxling af köld

¹ SVS 9: 2, s. 300 f.

² SVS 9: 2, s. 66.

³ För denna liksom för nyss anförda parallell se Hjertén, *Fabel och anekdot inom Sveriges 1700-talslitteratur*, s. 198 och min därav oberoende framställning *Samlaren* 1910, s. 209 n.

⁴ *Sednare Vitterhetsarbeten*, 1795, s. 72 f.

och värma, af torka och regn» kan lätt få »härjande» verkan. Detta sista åtar sig Kellgren att visa i Dälden, samtidigt som han fasthåller att bilden går ut över kungen. Sambandet är så vitt jag förstår evident, och det bestyrkes ju ytterligare av de kronologiska förhållandena. Att Kellgren utan motsägelse skulle i sin egen tidning trycka en osignerad ledare till förmån för Säkerhetsakten var inte att vänta. Att Reflexioner trycktes 3 april samma dag som Gustaf III underskrev Säkerhetsakten anger väl att Leopold dirigerats till sitt ingripande från högsta ort. Kellgren kunde inte gärna förhindra det eftersom Stockholms Posten sedan gammalt var ett forum för fri diskussion från allmänhetens sida och Leopold dessutom vid tillfälle publicerade både dikter och prosainlägg där. Nästan lika omöjligt var det för Kellgren att svara. Öppet kunde det inte ske, ty därpå skulle genast följa tidningens indragning. Enda utvägen var den poetiska allegorins form som ju också Kellgren valde. Givetvis innebar ett dylikt för-täckt och ändå genomskinligt angrepp sina risker, särskilt för Kellgren som för sin utkomst var beroende av kungen. Att skalden inte desto mindre 16 april tryckte Dälden i Stockholms Posten hör till de manliga handlingar som så starkt binder våra hjärtan vid honom.

Fastän Dälden innehåller fabelmotiv har Kellgren inte använt sig av den rimlekande Lafontainska fria versen utan istället tillgripit en orim-mad daktylisk-trokaisk rytm av antikt tycke. Han behandlar den som fyrfotad vers i treradig strof med manlig utgång:

Stolt, majestätlig, i ljusets silfverskrud
Satt på sin thron, å den höga kräftans
Glödande himlafält, dagens Drott.

Huvudpausen kommer härvid ofta mitt i strofen och genomgående upp-fattas denna som en rytmisk enhet. Den tolvfotade långversen blir därige-nom lika rymlig som ett distikon, och tack vare väl valda epiteter och må-lande färgord synnerligen uttrycksfull. Denna tungt dröjande rytm låter varje detalj framträda med fullkomlig åskådlighet, samtidigt som den ut-märkt tolkar diktarens bundna men heta lidelse. Den lödiga utgestaltningen lyfter därför den häftiga dagsinspirationen upp i den stora diktens tidlösa rymd. Däldens domslut kommer att verka som definitivt och oemot-sägligt.

De starka men inbördes så olika upplevelser Kellgren och Leopold haft av 1789 års riksdag återverkade på bägges följande utveckling. Den förtvivlan Kellgren erfarit inför de inhemska tidsföreteelserna kom att göra honom dubbelt mottaglig för den stora franska revolution som bröt ut på sommaren. Därom vittnar han själv i sin bekännelse för Ro-senstein: »Nå himmelen vare lof! Det fins då på jorden ännu ett folk, som har känt sig vara människjor. Hvad gör oss att vara kastade några hund-rade mil ifrån? hvad är längre bort än Solen, och dock, är hon ej allas Sol? Och sanningens älskare, är ej jorden hans fädernesland? Och har jag ej gråtit, som ett barn — som en Man — vid berättelsen af denna stora Seger! Säg mig Bror, som är Historiens, har väl Rom eller Grekland något mera sublimt att framvisa? . . Gud gifve att sakerne måtte få en god utgång. — Jag talar om de franska — våra röra mig icke mer: åt helvete, efter vi vilja det! — Det som gläder mitt hopp, är den oförmodade ordning, som i sjelfva oordningen visat sig. Det är ej upploppet af en pöbel, som endast rasar och

förstör: det är resningen af ett Folk, som störtar för att uppbygga.»¹ — För Kellgren själv betydde denna stora upplevelse en impuls till en fördjupad social upplysningsinsats särskilt märkbar i Stockholms Postens gedigna innehåll efter omläggningen på nyåret 1790.

Leopold för sin del fortsatte under hela kriget att spela sin roll som kunglig historiegraf på vers och prosa.² Samtidigt kände han alltjämt lockelsen att få anknyta till den Kellgren-Rosensteinska kulturkretsen. Just inför freden fann han det sökta tillfället. Med tanke på Anjalamännens oavgjorda öde framförde han i sitt Skaldebref till Konungen efter Dess hemkomst från kriget 1790³ en dristig vädjan om mildhet, därmed apellerande till den egenskap hos Gustav III han alltid satt högst. Versbrevet överlämnades av Rosenstein och framkallade Kellgrens gillande. »Det går ut på», skrev denne, »att begära nåd för de brottsliga på Fredricshof, och innehåller mycket beröm, men som blott gifves på vilkor af bönhörelse, och i annat fall återkallas. Det har mycket starka ställen.»⁴

Den motsättning mellan Kellgren och Leopold, som härmed hävdes, har varit lärorik att följa. För den historiskt orienterade är det påfallande hur väl Leopold och Kellgren representerar de två riktningar vid 1789 års riksdag som anges genom partinamnen rojalister och patrioter. För den aktuellt inriktade är det av intresse att ta del av idédebatten mellan dem med tanke på de i grunden rätt likartade meningsbrytningar som varje stort historiskt avgörande framtvingar.

¹ *SVS* 9: 6, s. 241—242.

² Mest utmanande är väl Leopolds brev till Gustav III 20/7 1789, tr. *SVS* 2: Sen. afd. 1, s. 283—296, och detta har också väckt Kellgrens misshag, se *SVS* 9: 6, s. 258, r. 32, 294, r. 2, jfr 9, s. 140.

³ *Samlade skrifter*, B. 3, 1802, s. 153.

⁴ *SVS* 9: 6, s. 294.